
Olasz monográfiák az orosz október centenáriumán

„Mare magnum”-nak, „Nagy tengernek” nevezi *Guido Carpi*, a nápolyi L’Orientale egyetem professzora *Oroszország 1917. Egy forradalmi esztendő* (*Russia 1917. Un anno rivoluzionario*) című könyvében a szovjet forradalom irodalmát (185. o.). A „forradalmi esztendő” centenáriumán e „tenger” Olaszországban is jócskán gyarapodott, amit az ottani könyvesboltokba látogató magyar érdeklődő csak szomorúan hasonlíthat össze a honi kínálat százalmas szűkösségével. Az olasz történettudomány hagyományosan nagy figyelmét a szovjet forradalom és rendszer iránt az évfordulón különösen aktuálissá és elevenné teszi, hogy, mint arra *Ettore Cinnella*, a Pisai Egyetem egykori oktatója rámutat monográfiájában – *1917. Oroszország a szakadék felé* (*1917. La Russia verso l’abisso*) – Olaszországban a témával korábban főként kommunista elkötelezettségű történészek foglalkoztak, akik „a Togliatti-éra durva hazugságai” után még az eurokommunista Berlinguer-korszakban is csak „kifinomult és megnyerő féligazságok kidolgozásáig” jutottak, vagyis „a legenda, miszerint az Olasz Kommunista Párt entellektüeljei döntően járultak hozzá a szovjet valóság és a kommunista világ kritikus tanulmányozásához” Cinnella szerint „nem igaz” (23. o.). „Az olasz kommunisták elemzései és feldolgozásai – így Cinnella – elvakították Gorbacsovot is”, pontosabban megerősítették abban az illúziójában, hogy „elég a sztálinizmust elítélni” (uo.). Csakhogy „a sztálinizmus nem torz kinövés volt az alapvetően épp testen, hanem a szovjet forradalom bolsevik végeredményéhez és az azt követő eseményekhez szervesen kötődő jelenség” (uo.). Ennek kimondására és kimutatására még kevesebb szándékot és fórumot lát Cinnella a mai putyini kurzusban, melyről – a „nyitott és értelmes” Gorbacsov (22. o.) reformpolitikájával szemben – lesújtó a véleménye, egyebek között épp azért, mert „nyugatellenes” és „soviniszta” szemléletével, „bár megtagadta a bolsevik doktrínát, bálványozza a kommunista éra legnagyobb hóhérait... előmozdítja Sztálin kultuszát” (14. o.).

„Oroszország erkölcsi újjászületésének – vallja Cinnella – azon század komoly kritikai újragondolásával kell kezdődnie, mely 1917-től választ el

minket” (31. o.). A kiindulópont, logikusan, 1917 végzetes esztendeje. Vagy talán mégis inkább 1905, melyet a történész egy korábbi könyve címében „az igazi orosz forradalomnak” nevezett (1905. *La vera rivoluzione russa*, 2008.). Miért? Mert 1905 „grandiózus kísérlet” volt Oroszország „alkotmányos megújítására”, modern és liberális állammá való átalakítására (33–34., 43–44. o.). „1905 nem «1917 főpróbája» volt”, ahogy Lenin vélte (33. o.), a két forradalom alapvetően különbözött egymástól. Éspedig döntően azért, ami véresen-tragikusan közük ékelődött és mindent megváltoztatott, mégpedig rossz irányban: az első világháború miatt, amelynek szintén ezekben az években emlékezünk a centenáriumára. Az apokalipszis nemcsak a régi rendszert, a cári hatalmat erodálta, de az erkölcsi normákat is, mindenekelőtt és mindenekfölött az emberélet szentségét, a gyilkolás tilalmát, „az élet brutalizálódását” (37. o.) s az erőszak eszkalálódását eredményezve.

Cinnella a mámoros „forradalmi évet” és következményeit tragédiának ábrázolja, ám a tragikum komponensei közül a szükségszerűséget, a végzet-szerűséget nem abszolutizálja és nem misztifikálja. A februári forradalom még 1905 örököse volt: 1917 „miután látta az orosz liberalizmus nagyszerű győzelmét, hallotta annak hattyúdalát is” (72. o.). A két forradalom, „1917 februárja és októbere között” (ez az első, a leghosszabb rész címe, 41. o.) éppenséggel a voluntarizmus bizonyult végzetszerűnek, a fanatizmus, és nem valamiféle misztikus „történelmi szükségszerűség”. Lenin és pártja voluntarista-fanatikus kommunista forradalmisága a háborúban elvadult „tömegeket bolsevizálta” (149–159. o.), ez vezetett a „plebejus *jacquerie* és egy modern politikai párt” találkozásához és egybeforrásához (178. o., vö. 198. o.). Cinnella itt, más szavakkal bár, de *Hannah Arendt* tézisét eleveníti fel „a csöcselék és az elit időleges szövetségéről” (*A totalitarizmus gyökerei*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1992, 397–411. o.). Az áldatlan „szövetség” nemcsak a népi szabadságmámort fordította önnön ellentétébe: a klasszikus liberális szabadságjogok a cári önkényuralomnál is totálisabb eltiprásába, hanem a forradalmat is. A forradalmi állam úgyszólván születésétől kezdve forradalomellenes is volt, levert ellenforradalmi (fehér, intervenció) erők mellett valódi, elnyomása, terrorja, intézményesült rablásai miatt és ellen kirobbant paraszti és munkáslázadásokat, sőt „forradalmakat” (249–271., 400–411.), polgárháborút legalább annyira vívott „sokezer faluban” (259. o.), mint a szibériai, uráli, krími frontokon, s „1918. november 18. után Lenin kormányát leginkább nem Kolcsak vagy Gyenyikin seregei fenyegették, hanem a szakadatlan parasztfelkelések, a munkástiltakozások, a Vörös Hadseregből való tömeges dezertálások, a kozáklázadások, az ukrajnai hazafias mozgalom, a bolsevik politika hibái és végül az országra

kényszerített «hadikommunizmus» hatásai” (303. o.). És a kommunista diktatúra minden bajra, minden nyomorúságra, minden fenyegetésre, minden tiltakozásra, minden ellenállásra ugyanazokkal a csodafegyverekkel válaszolt: a véres erőszakkal a végletekig fokozott hatalom-koncentrációval, a parancsurallommal, a munka és az egész élet militarizálásával (355–357. o.). Megszületett a „kommunista Leviathán” (423. o.), amihez foghatót még Hobbes sem tudott elgondolni.

Guido Carpi „évkönyve” derűsebb olvasmány, köszönhetően másféle, „belső” látószögének. „Úgy próbáltam leírni a forradalmat, ahogy az élte meg, aki részt vett benne – foglalja össze előszavában ars poeticáját a könyv-író –, és igyekeztem elfelejteni azt, amit a szovjet kommunizmus eposzeiája jelentett jóban és rosszban a huszadik század történelmében...” (11. o.) Ez a perspektíva nyilván nem pótolhatja és nem is nélkülözheti a Cinnella-féle retrospektív krónikát. A pillanatfelvételekből nem áll össze körkép-körkép, csak színes leporelló. Ugyanis a „forradalmi esztendő” – inkább a tavaszt előlegező februárban, mint a „közelítő tél” októberében – a szabadság reményét és lelkesedését hozta el: mindenki beszélt és írt, „néhány hónap alatt Oroszország kimondta mindazt, amit évszázadokig elhallgatott” (73. o.). Mondta, amíg mondhatta... Még a gyerekek is forradalmasdít, parlamentesdít, népgyűlésestdít játszottak az utcán (72. o.). A pacifizmus, az elemi békeöszön parancsolt immár az éveken át vágóhídra hurcolt katonáknak és oszlatta szét, morzsolta porrá a hadseregeket (118–119. o.).

Azonban a kaosz, az anarchia, a törvénytelenység, a bűnözés, az erőszak elszabadulása (106., 143., 161. o.) mindennek már ellene hatott. „Moszkva helyzete mindinkább Marius és Sulla Rómájára emlékeztetett” (162. o.). És tudjuk, mi született meg azokból a zavaros-véres évekből. A költők, akiknek szava immár az egyedüli bizonyosságot, az utolsó kapaszkodót jelentette a felfordulásban, a teljes bizonytalanságban (74. o.), megérezték a közelgő borzalmat, a születő rémuralmat: az irodalomtörténész Carpi idézi Alekszandr Blok, Anna Ahmatova, Borisz Paszternak, Marina Cvetajeva és mások baljós próféciait (25., 29. o.).

De citálja a terror prófétáit is. „Számunkra nem léteznek a «humanitárius» erkölcsiség régi normái, melyeket a burzsoázia azért talál ki, hogy elnyomja és kizsákmányolja az alsóbb néposztályokat” – hirdette Martyn Lacis, vörösgárdista, majd csekista főnök, Dzserzsinszkij helyettese, tömeggyilkos. Egy jó tanítványa biztosan akadt, aki fejtetőre állított erkölccstanát megfogadta, hűen követte, átültette a valóságba: Sztálin. Az ő parancsára végezték ki Lacist a „nagy terror” idején (14–15. o.). Sem ő, sem Trockij, sem Zinovjev, sem Kamenyev, sem Buharin, sem a sztálinizmus többi bol-

sevik áldozata nem ismerte fel, mekkora volt az októberi forradalomnak és vezérének, valamint az ő követőinek, köztük nekik maguknak a felelőssége abban, hogy – és most visszakanyarodunk Cinnella könyvéhez, annak zárószavaihoz – „Szovjetországra leereszkedett a kommunizmus hosszú éjszakája”.

Guido Carpi: *Russia 1917. Un anno rivoluzionario*. (Oroszország 1917. Egy forradalmi esztendő), Carocci editore, Roma, 2017, 199 o.

Ettore Cinnella: *1917. La Russia verso l'abisso* (1917. Oroszország a szakadék felé), Della Porta Editori, Pisa, 2017, 469 o.

Madarász Imre